

ИЗВЕШТАЈ

о оцени докторске дисертације мр Ане Јаковљевић Радуновић
Циклуси приповедака Владимира Фјодоровича Одојевског

I. ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Комисију за преглед и оцену докторске дисертације мр Ане Јаковљевић Радуновић *Циклуси приповедака Владимира Фјодоровича Одојевског* именовало је Наставно-научно веће Филолошког факултета у Београду на седници 1. јуна 2016. године.

2. Састав Комисије:

др Снежана Јелесијевић, доцент, Филолошки факултет Универзитета у Београду
Ужа научна област: руска књижевност
Датум избора у звање: 3. 9. 2013.

др Петар Буњак, редовни професор, Филолошки факултет Универзитета у Београду
Ужа научна област: пољска књижевност
Датум избора у звање: 15. 7. 2009.

др Ениса Успенски, ванредни професор, Факултет драмских уметности Универзитета уметности у Београду
Ужа научна област: руска књижевност
Датум избора у звање: 26. 9. 2013.

II. ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име, име једног родитеља, презиме	Ана, Миомир, Јаковљевић Радуновић
Датум и место рођења	15. 07. 1975. године, Крагујевац, Србија
Наслов магистарске тезе	„Сергеј Парацанов: кинематографско читање поема Пушкина и Љермонтова”
Датум и место одбране маг. тезе	1. 11. 2004.
Научна област из које је стечено академско звање магистра наука	наука о књижевности

III. НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Циклуси приповедака Владимира Фјодоровича Одојевског

IV. ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација мр Ане Јаковљевић Радуновић *Циклуси приповедака Владимира Фјодоровича Одојевског* састоји се од [XIII]+311 страна. Садржи:

- прописани апарат (апстракт на српском и енглеском језику, садржај) на нумерисаним странама,
- Увод (стр. 1–7), а затим пет нумерисаних поглавља с потпоглављима, и то:
 - I. Циклизација и циклус (стр. 8–37) – I. 1. Руски прозни романтичарски циклус и циклуси Одојевског (стр. 15–37);
 - II. Циклус *Шарене бајке (Пестрые сказки)* (стр. 38–73) – II. 1. Настанак и нестанак наратора (стр. 38–59), II. 2. Алманах *Тройчатка (Тројка)*. Пушкин, Одојевски, Гогољ (стр. 60–73);
 - III. Циклус *Лудница (Дом сумасшедших)* (стр. 74–96) – III. 1. Наслов циклуса (стр. 75–77), III. 2. Историјат настанка циклуса (стр. 77–81), III. 3. Тема лудила (стр. 81–85), III. 4. Јунаци *Луднице. Ко су јунаци?* (стр. 85–96);
 - IV. *Повести о томе зашто је за човека опасно поигравање са стихијским духовима (Повести о том, как опасно человеку водиться со стихийными духами)* (стр. 97–191) – IV. 1. Наслов циклуса (стр. 97–102), IV. 2. Историјат настанка циклуса. Приповетка *Силфида* и микроциклус *Саламандер* (стр. 102–111), IV. 3. Неауторски циклус *Лудница (Повести о томе зашто је за човека опасно поигравање са стихијским духовима* као део циклуса *Лудница*) (стр. 111–113), IV. 3. 1. Тема лудила у *Повестима о томе зашто је за човека опасно поигравање са стихијским духовима* (стр. 113–119), IV. 3. 2. Тема поезије у тексту *Ко су лудаци?* и у *Силфиди* (стр. 119–125), IV. 4. Структура циклуса: човек у кругу: IV. 4. 1. Номо Scriptor у центру (свог) света (стр. 125–134), IV. 4. 1. 2. Мотив огледала (стр. 134–144), IV. 2. Структура микроциклуса *Саламандер*. Човек у туђем кругу (стр. 144–147), IV. 2. 2. Мотив огледала (стр. 147–154), IV. 5. 1. Фиктивни и реални хронотоп *Силфиде*. Формирање и рушење личности (стр. 154–164), IV. 5. 2. Хронотоп микроциклуса *Саламандер*: IV. 5. 2. 1. *Лужна обала Финске почетком XVIII века*. Петербург и формирање личности (стр. 164–174), IV. 5. 2. 2. Хронотоп приповетке *Елза*. Москва и рушење личности (стр. 174–188), IV. 6. Особености циклизације у циклусу *Повести о томе зашто је за човека опасно поигравање са стихијским духовима* (стр. 189–191);
 - V. Циклус *Домаћи разговори (Домашние разговоры)* (стр. 192–273) – V. 1. Наслов циклуса (стр. 192–197), V. 2. Наративна структура циклуса *Домаћи разговори* (стр. 197–208), V. 3. Предговор приповетке *Кнегињица Мими* и његова функција у циклусу *Домаћи разговори* (стр. 209–211), V. 4. Структура циклуса (стр. 211–221), V. 5. Хронотоп циклуса *Домаћи разговори* (стр. 245–260);
 - Закључак (стр. 274–285);
 - Литературу (стр. 286–307), где је побројано 10 библиографских јединица примарних извора и 163 јединице литературе о предмету;
 - Биографију кандидаткиње и прописане изјаве (стр. 308–311).

V. ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација мр Ане Јаковљевић Радуновић написана је са чврстом теоријском утемељеношћу и посебним аналитичким даром. Бави се приповедним циклусима руског прозног писца Владимира Фјодоровича Одојевског, а основни предмет истраживања су циклуси настали од 1827. до 1844. године: *Шарене бајке* (1833), *Лудница* (1827–1836), *Повести о томе зашто је за човека опасно поигравање са стихијским духовима* (1832–1844)

и циклус *Домаћи разговори* (1844). Уз ослонац како на примарне изворе, тако и на замашну литературу о предмету, кандидаткиња долази до поузданог описа, иновативних интерпретација, заснованих да анализи, и вредних запажања.

У првом поглављу посвећеном проблемима циклуса и циклизације кандидаткиња полази од познатих ставова да се појединачно уметничко дело и циклус, као варијанте, узајамно допуњавају у књижевно-историјском процесу. На основу увида у литературу о прозним циклусима у руској романтичарској књижевности, кандидаткиња полази од претпоставке да они представљају доминантну форму у књижевности овог периода, те да проблем ауторског прозног циклуса подразумева циклусе краћих књижевних форми. Циклизација карактеристична за епоху романтизма у руској књижевности израста из новог схватања књижевно-контекстуалних односа, а њена нужност се појавила услед стремљења ка квалитативној промени система жанрова. У циклусу не постоји чврсто јединство текста што допушта могућност варијативности састава у зависности од намера аутора. У том смислу циклуси се могу поделити на ауторске и неауторске. Веза делова циклуса није очигледна као у другим самосталним књижевним делима већ потенцијална и неретко скривена и може се реализовати само кроз активност читаоца, који се у својим могућностима и правима уздиже до нивоа аутора што доводи до суштинских промена у тријади аутор–уметнички текст–читалац. Овај закључак, сматра кандидаткиња, од посебне је важности у циклусима Одојевског.

У сваком поглављу кандидаткиња описује структуру циклуса, посебну пажњу посвећује карактеристикама наслова, композицији, наративном систему и сижеу, разматра проблем хронотопа, сижеа, јунака и наратора. У прегледу теорија о циклусима кандидаткиња уочава да истраживачи говоре о функционисању две врсте сила у циклусу: Дарвин их назива центрифугалним и центрипеталним силама, а Кисељов сматра да се сваки циклус заснива на интегративној и сегрегативној функцији. Ма како биле именоване, ове силе имају исту функцију: коначни резултат деловања сегрегативне функције јесте издвајање појединачног дела из оквира циклуса. Интегративна функција открива дубинску основу свих делова која се понавља из дела у дело. У раду је усвојена теза Афоњине о комплементарности и концентричности. Комплементарност је компензацијски механизам заснован на томе што слабљење веза на једном нивоу структуре бива компензовано актуализацијом везе на другим нивоима, а концентричност је механизам развоја првобитног сегмента текста. Минимални сегмент може бити чак реченица, чија се семантичка структура развија из текста у текст и, на крају крајева, постаје семантичка структура читавог циклуса. На основу овога кандидаткиња изводи закључак да су основни елементи концентричности: мотив круга и дома.

Увидом у литературу о руским прозним романтичарским циклусима кандидаткиња је утврдила да руски прозни романтичарски циклус нагли развој доживљава током тридесетих и почетком четрдесетих година XIX века, а врхунац његовог развоја представљају *Руске ноћи* В. Ф. Одојевског штампане 1844. године. Кључним текстовима за развој руског прозног романтичарског циклуса могу се сматрати Гогољев циклус *Вечери на салашу крај Дикањке и Белкинове приче* Пушкина, а *Руске ноћи* најбоље илуструју како је циклизација у руској романтичарској књижевности довела до стварања већих епских форми и нове прозе. Неусаглашеност међу истраживачима у погледу структуре циклуса Одојевског (Сакулин, Турјан, Мингати) за кандидаткињу је сведочанство фрагментарности његовог стваралаштва и велике мобилности приповедака. Издањем *Дела* из 1844. године писац је завршио с традицијом романтичарских зборника. Њихова структура, налик на музичку, заснована на циклизацији и је довела до стварања филозофског романа *Руске ноћи* у првом тому, али и до стварања лажно рецептивног циклуса *Домаћи разговори* у другом као коначних израза ауторске воље.

У поглављу о *Шареним бајкама* кандидаткиња износи валидне аргументе о томе да овај циклус представља двоструки експеримент: у погледу цикличне форме и наративне структуре. Филозофско осветљавање живота такође представља једну од новаторских особености овог циклуса. *Шарене бајке* интересантне су и као јасан одраз једне фазе у

развоју руског прозног циклуса, али и као покушај разраде својеврсног филозофског наратива. Оне су постале лабораторија и стваралачких идеја и уметничког метода у коме су присутне све будуће уметничке потраге писца. Јунак-наратор карактеристика је романтичарских прозних циклуса. Кроз лик Гомозејка писац је показао како успех у друштву и репутација у свету не зависе од памети и знања, већ од прилагођености појединца на услове живота у њему. Гомозејко је неважна, неприлагођена и неприметна личност на маргинама високог друштва и као такав нема глас – он остаје нем док сви други говоре. Кандидаткиња посебно истиче категорију немости као фактора интеграције више циклуса о којима говори. Немост је још једна особина која повезује наратора, издавача В. Безгласног, и Владимира Фјодоровича који се често крио иза овог псеудонима. Писац не показује сукоб са друштвом већ јунаков поглед на свет у коме живи. Превладавање немости биће један од основних изазова за јунаке из циклуса *Домаћи разговори* као што су Михаил Платонович, кнегињица Мими и кнегињица Зизи, чији је циљ да победе и сопствена ограничења и ограниченост друштвених и породичних кругова у којима живе и да се, као и Гомозејко, изборе за своје место у свету у коме живе. Овај закључак посебно је важан јер открива још један елемент повезивања циклуса *Шарене бајке*, *Повести о томе зашто је за човека опасно општење са стихијским духовима* и *Домаћи разговори*.

Будући да је Иринеј Модестович Гомозејко упао у Латински речник, *Шарене бајке*, представљају пародијско фантастично путовање које је само по себи информативно и оријентисано на документарност. Чињеница да јунак-наратор доспева у речник открива бескрајне могућности за Одојевског. Фантастично путовање присутно је и у приповеткама које су биле предвиђене за циклус *Повести о томе зашто је за човека опасно општење са стихијским духовима*, а које су у сабраним делима ушле у састав циклуса *Домаћи разговори*. Коначно одредиште за јунаке циклуса Одојевског је Италија, отаџбину надахнућа и домовина европске уметности: Гомозејко је упао у речник латинског, Михаил Платонович са силфидом лети у Италију. Јунак *Саламандера* Јако је у првобитној верзији био становник Италије, а јунак приповетке *Imbrogljo* путује по Италији. Ова земља, као центар романтичарских тежњи, али и Дантеова домовина, постаје циљ и фантастичних и реалних путовања јунака Одојевског. Писац који тежи строгој систематичности у својим творевинама за епиграфе циклуса (*Лудница*, *Руске ноћи*) или приповедака (*Сегелиел*) бира одломке из Дантеове *Божанствене комедије* те на тај начин понавља поступак Бокача који је пројектовао слику света на модел и онтологију свог дела.

Појава *Шарених бајки* учврстила је место Одојевског међу писцима Пушкиновог круга и довела до стварања замисли о троспратном алманahu *Тројка*. Идеја је остала нереализована, али су три писца сарађивала у Пушкиновом часопису *Савременик*. Тежња тројице писаца ка уопштавању, универзалности и енциклопедичности резултирала је стварањем посебне семиосфере. Основни појам ове семиосфере је „дом”. Код Пушкина је то место у коме људи живе заједно, породица, те је кроз формирање дома приказан и развој људске судбине где дом постаје полазна тачка у човековој потрази за сопственим идентитетом. Концепт дома код Гогоља је схваћен као здање руске поезије које се управо гради и чије су темеље управо поставили савремени писци. У раду је показано да се код Одојевског концепт дома претворио у лудницу (дом сумасшедших) у коју су смештени генијални уметници и научници који виде далеко испред свог времена, чији је први представник био Гомозејко. С друге стране нестанак Гомозејка-наратора довео је до стварања низа текстова о несхваћеним генијалним уметницима (*Лудница*) и постао је импулс за обједињавање текстова о животу високог друштва у целину под називом *Домаћи разговори* у коме је централни мотив дом као место формирања личности и као код Пушкина полазна тачка у човековој потрази за идентитетом. Дом у циклусу *Домаћи разговори* представља простор у коме жене остварују своје право на глас, превладавајући немост коју им намеће друштво, а неке од њих, попут кнегињице Зинаиде, успевају да се остваре и као писци чиме Одојевски на Гогољево схватање дома као здања руске поезије које у изградњи надограђује својим схватањем да настанку дома руске књижевности свој допринос могу дати и жене.

Треће поглавље посвећено је неоствареном циклусу *Лудница*. Иринеј Модестович Гомозејко претеча је становника луднице. У раду је изнета и потврђена теза да тема лудила, схваћеног као одступање од разумљивог, општеприхваћеног и дозвољеног представља елемент концентричности текстова који се развија из приповетке у приповетку, али и из циклуса у циклус. Први и други том сабраних дела повезује неостварени циклус *Лудница*, због чега је разматран циклус *Повести о томе зашто је за човека опасно поигравање са стихијским духовима* у контексту неколико циклуса: 1. читалачког, несабраног, неауторског циклуса *Лудница*, 2. читалачког, несабраног (не)ауторског циклуса *Повести о томе зашто је за човека опасно поигравање са стихијским духовима* и 3. у контексту ауторског циклуса *Домаћи разговори*. Како *Лудница* представља незавршени и несабрани циклус, који је на крају постао део веће књижевне целине (*Руске ноћи*), кандидаткиња се позабавила анализом наслова, епиграфа и уводног текста као јаким места замишљеног циклуса и показала да концепт дома представља најмању јединицу концентричности овог неоствареног циклуса. Наслов *Лудница*, односно дом за лудаке, сведочи да је стварање циклуса Одојевски примарно посматрао као градњу здања. Он гради дом репрезентативан за епоху у којој је живео, за народ коме је припадао и за себе као писца обухватајући различите области науке и уметности. Идеја о градњи текста као градњи дома присутна у књижевности тридесетих година и имала је, као што је кандидаткиња раније показала, фундаменталну улогу у осмишљавању алманаха *Тројка*, где је то заједнички концепт за Пушкина, Одојевског и Гогоља. Наслов проистиче из тежње писца ка систематизацији и универзалности изражене у потреби да се текстуално изгради ново целовито здање и сазида сопствени свет у коме ће се наћи сви јунаци-лудаци који својом необичношћу заслужују да се у њему нађу. Како је тема лудила и лудака доминантна у стваралаштву Одојевског двадесетих и тридесетих година, а *Дела* нису конципирана хронолошки, било је нужно успоставити хронологију настанка приповедака које је требало да уђу у састав циклуса *Лудница* или су са овим циклусом повезане темом лудила, а настајале су у истом периоду и паралелно са *Руским ноћима*. На тај начин утврђено је да тема лудила повезује циклусе Одојевског и представља један од главних елемената концентричности сабраних дела. Проблем лудила Одојевски посматра са два аспекта: с једне стране бавио се друштвено неприхватљивим понашањем, а са друге стране интересовало га је стваралачко лудило (генијални лудаци). За Одојевског лудило је необично понашање и издвајање из гомиле и оно је неизбежно присутно на свим егзистенцијалним нивоима. Необично понашање код њега је резултат делатности изузетног ума и није карактеристика само појединаца. Посве је природно да лудило које се описује као стваралачко или необично понашање постане особина једне епохе или чак једног народа, који би, свестан културног и историјског наслеђа епохе у којој егзистира, по замисли Одојевског, требало да пређе границу познатог и поведе свет у будућност о чему и говори у *Руским ноћима*.

Приповетке о изузетним појединцима који прелазе границе (друштвено) разумљивог, дозвољеног и прихватљивог резултат су путовања по европском тлу и систематизације знања о блиској прошлости и садашњости и без разлике „своје“ – „туђе“. Свака од прича посебан је простор здања за које није познато где се налази, али се зна ко су му становници. Циклус *Лудница* Одојевског осмишљен је панорамно: требало је да обухвати различите уметности и науке и да тиме покаже како је ово раздвајање као коначни резултат донело раздвајање науке и морала, уметности и живота. Одојевски проучава културно и уметничко наслеђе Европе на прелазу векова указујући на потребу за синтезом стечених искустава. Рад на циклусу тече у највећој мери паралелно са стварањем *Руских ноћи* и доводи до стапања две замисли. Сви резултати до којих су дошла два јунака из текста *Ко су лудаци?* постају предмет размишљања и осмишљавања четири пријатеља Руса. На овај начин писац сугерише да руски деветнаести век, који је на крају романа назван епохом лудила, тек треба да донесе практичне плодове који ће променити судбину Европе.

У поглављу о циклусу *Повести о томе зашто је за човека опасно поигравање са стихијским духовима* кандидаткиња истиче да он обухвата приповетке *Силфида* и

микроциклус *Саламандер* које говоре о општењу човека са стихијским духовима. У састав циклуса требало је да уђе и приповетка *Ундина*, од које су сачувани делови плана и један одломак. Наслов циклуса *Повести о томе зашто је за човека опасно поигравање са стихијским духовима* кандидаткиња доводи у везу са Парацелзијусовим трактатом *О нимфама, силфима, пигмејима, саламандерима и другим духовима* из 1536. године у коме је он први пут именовао духове стихија. У наслову који је Одојевски одабрао за свој циклус нема директног цитата, али постоји алузија на трактат познат у мистичкој традицији. Одојевски је за своје јунаке одабрао необичне људе, који имају или стичу способност да виде и у реалном свету говоре језиком оностраног те опште са духовима стихија. Како је ова способност ретка и непојмљива већини људи, она ће бити и разлог због којег ће јунаци бити проглашени лудима.

Јунаци овог циклуса приказани су као трагачи за знањем. Човек који ступа у везу са духовима стихија налази се у посебној ситуацији „изабраног”. Запажено је да се у Парацелзијусовим списима види да виђење и општење са овим бићима захтева одређено напрезање и удубљивање које није својствено сваком човеку. Он тврди да је мисија човека да истражује све што постоји, јер је Бог све створио да би га човек кроз створено пратио. Парацелзијус у уводу за свој трактат напомиње да оно о чему пише није резултат егзактне науке, већ онога о чему људи говоре, дакле, резултат људског искуства који до читаоца стиже кроз призму гласина којима се може веровати, али веровање зависи у потпуности од читалаца. Кандидаткиња у више наврата истиче како Одојевски сматра да значај исприповеданог не одређује његова истинитост, већ прихватање на сопствену одговорност туђег „оностраног” и фантастичног искуства оваплоћеног у тексту.

Кандидаткиња је показала да међу истраживачима постоје опречна мишљења о *Саламандеру*: док Кисељов сматра да је *Саламандер* микроциклус, Олга Баланчук, полазећи од чињенице да се ово дело Одојевског састоји се од приповедака *Јужна обала Финске почетком XVIII века* и *Елза*, назива га дилогијом. Дилогија и микроциклус нису истоветне појаве, међутим, оне представљају сродне начине за стварање већих текстуалних целина. Баланчук као основну разлику између дилогије и циклуса наводи да дилогија, за разлику од циклуса, који може бити формиран без директног ауторовог учешћа (неауторски циклус), представља ауторску појаву која је немогућа без одређене ауторске интенције.

Кандидаткиња открива да текстове микроциклуса *Саламандер* прожимају: теме националне историје, улога Петра Великог у историји Русије, али и Финске, историјска судбина Русије после Петра Великог, утицај историје на живот појединца и човекова потрага за личном срећом као и стална човекова потрага за вишим смислом живота. Текст нема уобичајени дијалогски оквир, њега формирају делови сложени узрочно-последично у коначном облику који је настао тек формирањем сабраних дела 1844. године. Тек у коначном облику *Саламандер* се конституише као прича о детињству, младости и зрелом добу двоје јунака, Елзе и Јака, тако да обухвата сва три раздобља човековог живота, али и три раздобља у историји Русије: допетровску, петровску и послепетровску епоху и као таква постаје део историјског наслеђа којим се баве јунаци из XIX века. Кандидаткиња је показала да историјат формирања *Саламандера*, везе између два дела, њихова жанровска различитост, као и контрастни паралелизам ликова указују на то да се ово дело кнеза Одојевског може сматрати микроциклусом.

Повести о томе зашто је за човека опасно поигравање са стихијским духовима представљају незавршени и неауторски циклус и могу се посматрати и као део неауторског циклуса *Лудница*. Успостављањем везе између ова два неауторска циклуса, кандидаткиња успоставља везу између већих целина формираних у току стварања *Дела* будући да је *Лудница* постала основа за роман *Руске ноћи* у првом тому, а *Повести* су ушле у састав циклуса *Домаћи разговори* у другом тому. Епиграф *Луднице* повезан је и са неоствареном замисли циклуса *Повести о томе зашто је за човека опасно поигравање са стихијским духовима*. Михаил Платонович и Јако, као и Данте у преломном тренутку живота нашли су се у средини којом владају похлепа, охолост и похота. У раду се указује на то да ситуација у

којој су се нашли јунаци Одојевског, залутали на средини животног пута, рефлектује Дантеову ситуацију – што повезује приповетку *Силфида* и микроциклус *Саламандер* са циклусом *Лудница*. Оба јунака су се нашао пред избором између помирења са тривијалним животом и потребе да за собом оставе траг у историји човечанства. Даље њихово напредовање и усавршавање, као и код Дантеа, спречавају сопствена похлепа, охолост и пожуа. Михаил Платонович и Јако се баве писаном речју: први је писац, а други жели да у Русији, уз помоћ Петра Великог, отвори штампарију. Један од јунака стиче строго примењива и практична знања и вештине, а други се удубљује у изучавање унутрашњих осећања у човеку које се не могу исказати речима и ствара књижевно дело – тако Одојевски наставља причу о два пријатеља из уводног текста *Ко су лудаци?* формирајући два низа тема, о науци и уметности, које су обележиле циклус *Лудница*.

Одојевски, према резултатима до којих је дошла кандидаткиња, детаљно проучава факторе који утичу на карактер личности, приказује како је личност склона променама и под суштинским утицајем друштва које је одређује путем уређења свакодневице којом доминирају незнање и заблуда. Писац се бави једним од основних проблема етике, а то је зависност личне среће од друштва и открива трагични раскорак између жеље и могућности да се живот појединца у друштву уреди тако да човек буде срећан. Оба јунака обузета су идејама сопствене величине и значаја. Овде је кандидаткиња дошла до значајног открића по којем се, за разлику од јунака циклуса *Луднице*, који су обузети стваралачким лудилом, у новом циклусу јунацима поставља медицинска дијагноза. У психолошком смислу они пате од маније величине и духови стихија им помажу у остварењу суманутих замисли. Покушаји јунака резултирају тренутним успехом, праћеним брзим и болним повратком у стварност са смртоносним исходом и за јунаке и за духове стихија који нестају заједно са онима који су их дозвали.

Поред наслова који обједињује засебна дела у циклус *Повести о томе зашто је за човека опасно поигравање са стихијским духовима*, интегративну улогу имају и мотиви фантастике, који су објашњени и мотивисани, а реалност фантастичног се стално доводи у питање и траже се његови извори и природна објашњења. Одојевски оставља свом читаоцу избор између неколико могућности за интерпретацију присуства фантастичног у приповеткама циклуса: с једне стране, људи који опште са духовима стихија — генијални су као и генијални ствараоци из приповедака *Луднице* јер виде невидљиво и говоре језиком оностраног; с друге стране, ови јунаци психички су оболели и све што им се дешава и све што виде резултат је психичког обољења. Могуће је и треће разумевање: јунаци из тајанствених приповедака се налазе у стању повећане нервне напетости, они изводе низ научних експеримената који у суштини подразумевају дуготрајно и концентрисано посматрање (вазе са водом или ватре) и падају у неку врсту привременог трансa који резултира халуцинацијама, у тренутку када се тело поврати из трансa халуцинације престају. Кандидаткиња у овом случају изводи закључак да се аутор на тај начин враћа једној од идеја из текста *Ко су лудаци?* и да за њега схватање стварности зависи од посматрача, од његовог образовања, од културе којој припада, од друштвеног слоја у коме је рођен и био одгајан.

Још један мотив који по мишљењу кандидаткиње има интегративну улогу у стварању приповедног циклуса јесте мотив пута. Жеља за изузетношћу или креативном необичношћу, праћена дрскошћу и смелошћу, нагони јунаке на путовање најпре реално, а затим и кроз огледала у други свет. Међутим, њихово путовање не доноси морално усавршавање, што их чини сроднима пре Улису, него самом Дантеу. Опседнутост сопственом изузетношћу и жељом да се она по сваку цену докаже, као нека врста фикс-идеје, може се сматрати лудилом. Оно што су постигли: текст који је написао Михаил Платонович и боја коју је у току својих експеримената пронашао Јако, иако не задовољава њихову жељу, доказ је тежње ка савршенству у ономе чиме се баве, што их свакако чини сличним другим јунацима циклуса *Лудница*.

Везу *Луднице* и *Повести о томе зашто је за човека опасно поигравање са стихијским духовима* потврђује и то што приповетка *Силфида* директно наставља једну од проблемских

тема о којој је било речи у тексту *Ко су лудаџи?* – о стању савремене поезије. Аутор је, како је утврдила кандидаткиња, приказао песника као човека који је луд (постављена му је медицинска дијагноза) и коме је потребно укалупљивање, али истовремено је приказао и чежњу таквог појединца за просветљеним животом и спремност да се с таквим животом брзо растане.

Мотиви круга и дома присутни су и у *Силфиди* и у *Саламандеру*. У центру кругова о којима говори писац у оба случаја је дом јунака са огледалом који омогућава везу са оностраним. Круг је основа наративне структуре и приповетке *Силфида* и микроциклуса *Саламандер*. У средишту сваког круга јесте човек, а кругови су симболи људског усавршавања. Круг је симбол времена којим се изражава савршенство и целовитост, али је исто тако и симбол понављања: Михаил Платонович пише о средини у којој се нашао и у којој се људи крећу, међутим, привидно – време пролази, али се суштински ништа не мења: можда се мењају глумци, али улога је увек иста и пороци се тако преносе из генерације у генерацију због чега је он принуђен да бежи. Кругови свакодневног и разумног који се стежу око јунака одређују једини могући правац кретања – изван разума и изнад разума. Одлазак Јака и Елзе у Москву, али Петар Велики који гради Петербург као будући „центар света”, еквивалент су експанзивног кретања. У приповеци о Михаилу Платоновичу лет ка Италији, „центру” романтизма, представља кулминацију лудила, као што кулминацију лудила представља моменат у коме Јако себе види као московског великаша, али је исто тако излазак из оквира круга и Петрово грађење нове престонице на граници познатог простора. Све ове чињенице доказују природну повезаност циклуса *Повести о томе зашто је за човека опасно поигравање са стихијским духовима* са циклусом *Лудница* и њеним јунацима.

Кандидаткиња истиче да проблем круга и могућност његовог превазилажења повезује циклусе *Шарене бајке* и *Лудница* и, најзад, *Повести о томе зашто је за човека опасно поигравање са стихијским духовима*. У *Шареним бајкама* јунак свет доживљава као затворени (стаклени) простор (реторту) чије границе је он у стању да пређе. Границе света у коме живе прелазе и јунаци *Луднице*. За јунаке *Луднице* аутор ствара својеврсни круг у коме они егзистирају у својим затвореним просторима обједињеним у заједнички дом – лудницу (дом сумасшедших). Затвореност у сопственом кругу (дому) и покушај његовог надвладавања предмет је којим се Одојевски бави у *Повестима о томе зашто је за човека опасно поигравање са стихијским духовима*.

Конституисање Москве и Петербурга као кругова високог руског престоничког друштва, према кандидаткињиној интерпретацији, повезује циклусе *Повести о томе зашто је за човека опасно поигравање са стихијским духовима* и *Домаће разговоре*. Структура циклуса *Домаћи разговори* повезана је са круговима у којима се одвија живот високог друштва тридесетих година XIX века: породични круг, салони, високог друштво. Одојевски открива околности у којима појединац успева да спозна себе у односу на друштво и себе у друштву. Јунаци циклуса *Домаћи разговори*, у том смислу, настављају пут Иринеја Модестовича Гомозејка из *Шарених бајки*.

У петом поглављу кандидаткиња детаљно испитује конститутивне елементе циклуса *Домаћи разговори*, његов наслов и распоред саставних делова, и долази до закључка да се ради о ауторском прозном циклусу у коме је приказан живот руског високог друштва за чије је функционисање карактеристичан круг (домаћи, породични, круг руског високог друштва). Сем круга, као најмања јединица концентричности овог циклуса појављује се и дом као типично женски хронотоп. Мотив дома повезује овај циклус са неоствареном замисли алманаха *Тројка*. Будући да је задатак Иринеја Модестовича био да приповеда о животу у салону, он је у новом циклусу реализована.

Разговори у домаћем кругу или у салонима или у круговима руског високог друштва тридесетих година XIX века почивају на оговарању и сплеткама и подразумевају ширење гласина без обзира да ли су њихови протагонисти мушкарци или жене. Одојевски бира начин изражавања који карактеристичан за жене у оквиру постојећих друштвених норми и сплетка постаје основа наративне структуре свих приповедака циклуса *Домаћи разговори*. Наративна

структура приповедака из циклуса *Домаћи разговори*, актуализује проблем идеалног читаоца који бива принуђен да корак по корак анализира сваку мисао, сваку појаву и ствара закључке. Све истине које се нуде противрече једна другој и све су везане за одређене личности и њихов поглед на свет, као што и коначна истина зависи од читаочевог погледа на свет, али и на књижевност, као што је био случај и у претходно анализираним циклусима Одојевског.

Циклус *Домаћи разговори* нема формални предговор, али према кандидаткињиној оцени, чињеница да се трактат о породичном столу као епицентру домаћих разговора налази у приповетци *Кнегињица Мими* истиче ову приповетку као центар циклуса. Предговор приповетке *Кнегиница Мери* повезује циклус *Домаћи разговори* са Бокачевим *Декамероном*. Бокачо се у предговору своме делу обраћа женама, којима је потребна утеха после преживљене љубавне боли. Кругови материјалног и бездушног постојања остављају жени могућност да се у њима креће мирећи се са својом ограниченошћу или да покуша да се изван тих кругова узнесе, онако како то чини Михаил Платонович – изван разумног и изнад разумног у просторе вечног. Отуда је посебно важан положај приповетке *Кнегињица Зизи* у којој главна јунакиња демонстрира начин за превазилажење ових кругова. С друге стране, алузија на *Декамерон* омогућава Одојевском успостављање везе са традицијом циклуса која почиње с Дантеом, али се наставља делом Бокача. Повезаност *Луднице* са *Божанственом комедијом* и *Домаћих разговора* са *Декамероном*, омогућава увид у принципе стварања сабраних дела Одојевског у којима се, између осталог, на тај начин одразила и историја развоја европског прозног циклуса.

Оригиналним и веома важним сматрамо запажање да је за Одојевског самоспознаја личности и вера у себе кључ за превладавање кругова у којима се креће и живи. Ову констатацију кандидаткиња потврђује анализом структуре циклуса: мушкарац (Вјачеслав, песник) одриче се идеализма и тежњи ка вечним темама, губи веру у себе и сопствене могућности и тоне у баналне кругове материјализмом обојене свакодневице у првој приповеци циклуса *Нова година*, жена (кнегињица Зизи) принуђена да решава свакодневна банална питања у свом домаћем кругу бори се за себе и верује у постојање узвишеног и вечног у животу, чврсто се држи својих моралних принципа и разоткрива се као стваралац у последњој приповеци циклуса *Кнегињица Зизи* чиме се реализује интенција о којој писац говори у предговору приповетке *Кнегињица Мими*.

У свом раду кандидаткиња се бави и семиотиком двеју руских престоница, Москве и Петербурга, које играју важну улогу у феномену циклизације дела Одојевског. Руске престонице су центри догађања за руске аристократе, центри племићког живота. О историјском формирању ових центара власти Одојевки је писао у микроциклусу *Саламандер*. Будући да су приповетке циклуса *Повести о томе зашто је за човека опасно поигравање са стихијским духовима* ушле у састав циклуса *Домаћи разговори*, хронотоп града и симболика круга овде добијају другачији карактер и значење. Микроциклус *Саламандер* даје историјски увид у формирање кругова високог света и слику живота у овим круговима у петровској и послепетровској епохи историје Русије. Акценат у микроциклусу је на формирању круга као центра моћи што је диктирано историјском темом везаном за живот и историјску мисију Петра Великог.

Премештање микроциклуса у нови циклус премешта и тежиште пажње са личности које су оставиле траг у историји човечанства, или попут Јака желе да оставе свој траг у историји Русије, са личности које су генијалне или желе такве да буду, на обичне људе племићког порекла који живе у престоницама, дакле на људе који користе створено од стране претходних генерација. Основна тема новог циклуса јесте живот високог света у руским престоницама. У циклусу *Домаћи разговори* основна тема нису генијалне замисли већ човекова жеља да се докаже и покаже на сцени високог друштва: на баловима, забавама, маскенбалима, у салонима, на излетима, у позоришту или на концерту. Одојевски приказује неофицијелан, приватан живот својих јунака. Будући да су текстови циклуса резултат домаћих разговора пажња се скреће на домаћи круг, на породицу, али и на кругове које

формира постојање салона у којима се примају блиски људи, чиме у својим приповеткама у средиште пажње ставља жену из високог друштва јер је она увек домаћица у домаћем кругу. Дакле, писац говори о простору који можемо назвати женским хронотопом у Русији тридесетих година XIX века.

Посебну пажњу кандидаткиња посвећује женском питању и његовој улози у стварању циклуса Одојевског. У приповеткама из живота високог друштва, које често карактерише схематизованост и условност, женско васпитање представља кључну тачку у развоју личности и женски ликови се разматрају као резултат одређеног васпитног процеса. Код Одојевског, како тврди кандидаткиња, ствари стоје другачије. Васпитање мушкараца је представљено као недовољно и незадовољавајуће. Васпитање пак младих девојка није од пресудног значаја за њихов морални развој. Јунакиње које успевају да се на неки начин истакну и издвоје као посебно јаке личности у кругу високог друштва било да се ради о женама које се боре за своје место у свету попут грофице Лукенсини, о господарицама гласина каква је кнегињица Мими, или јаким моралним личностима које се боре за правду каква је кнегињица Зизи, њихово место у високом друштву и њихов поглед на свет као и моралне норме резултат су самоваспитања, односно самосталног развоја природних склоности и упорног рада на њима.

Кандидаткиња је показала посвећеност Одојевског питањима женске еманципације. Будући да се у центар пажње ставља личност, прва етапа разматрања подразумевала је проучавање утицаја васпитања и образовања на формирање личности и њеног погледа на свет у руском високом друштву тридесетих година XIX века, како код жена тако и код мушкараца. Образовање и васпитање жене из високог друштва је увек било рестриктивно и да се током скоро 120 година није променило, о чему сведочи и пример Елзе из дилогије *Саламандер*. Доступ информацијама за жене је ограничен, јер је над женама је спровођена строга контрола и у погледу понашања и у погледу изражавања. Један од стереотипа дубоко укореењених у друштву јесте да жена може да говори само оно што се од ње очекује и што не излаци из оквира онога што друштво сматра приличним. Будући да жена нема право на реч Одојевски показује како и по коју цену његове јунакиње грофица Лукенсини, кнегињица Мими и кнегињица Зизи превладавају ово ограничење. Из свега до чега је дошла у проучавању женске тематике у оквиру наслеђа проучаваног писца кандидаткиња је дошла до закључка да је Одојевски створио јунакињу свога доба.

VI. СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. *Особенности женских образов в лопухинском цикле М. Ю. Лермонтова и цикле «Домашние разговоры» В. Ф. Одоевского, «Творчество М. Ю. Лермонтова: мотивы, темы, переводы», Mednarodna knjižna zbirka Zora 107, Maribor, 2015, 177–186.*
2. *Циклус „Лудница” В. Ф. Одојевског, Славистика XIX, Београд, 2015, 406–410.*

VII. ЗАКЉУЧЦИ, ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

У раду *Циклуси приповедака Владимира Фјодоровича Одојевског* мр Ана Јаковљевић Радуновић дошла је до низа добро утемељених закључака који ово истраживање квалификују као вредну докторску дисертацију, чији допринос, поред несумњивог унапређења познавања опуса В. Ф. Одојевског, сагледавамо и на ширем књижевнотеоријском плану.

Кандидаткиња је потврдила и ваљано образложила тезу да је наслеђе овог писца у својој основи је фрагментарно и представља универзални простор који допушта једино условну завршеност. Аргументовано је учврстила за науку релевантно мишљење да тротомник *Дела кнеза В. Ф. Одојевског* представља скуп поетички најрелевантнијих ауторових домета. Централно место у истраживању заузима други том сабраних дела – *Домаћи разговори*, за које је доказала да представља ауторски циклус. Кандидаткиња је

детаљно испитала став писца да се и у најмањем делу могу пронаћи особине целине и на основу укупног обављеног истраживања утврдила цикличност као основну особину његових дела и формативну одлику романтизма.

Доказала је да се формирање концепције и својеврсне филозофије руског прозног романтичарског циклуса најочигледније и најуспешније реализује у *Шареним бајкама* Одојевског. Његова сарадња са Пушкином и Гогољем утицала је на стварање посебне семиосфере у којој је кључно место добио концепт дома, концепт који у свим потоњим циклусима омогућава функционисање механизма концентричности, тј. представља првобитни елемент интеграције текста. Развој семантичке структуре дома из текста у текст формира семантичку структуру читавог циклуса *Домаћи разговори* као јединог ауторског циклуса у сабраним делима Одојевског.

Кандидаткиња је закључила да први и други том сабраних дела Одојевског повезује неостварени циклус *Лудница*, због чега је истакла нужност разматрања циклуса *Повести о томе зашто је за човека опасно поигравање са стихијским духовима* у контексту неколико циклуса: 1) читалачког, несабраног, неауторског циклуса *Лудница*, 2) читалачког, несабраног (не)ауторског циклуса *Повести о томе зашто је за човека опасно поигравање са стихијским духовима* и 3) у контексту ауторског циклуса *Домаћи разговори*. Промена структуре ранијих циклуса ради формирања *Домаћих разговора* као лажно рецептивног циклуса, како је кандидаткиња непобитно утврдила, изискивала је проучавања механизма интеграције циклуса, а пре свега настанак и развој микроциклуса *Саламандер*, који истовремено представља и фактор његове нестабилности.

У већини приповедака циклуса *Домаћи разговори* главне јунакиње су жене. Почетком XIX века искљученост жене из живота државе и из света службе није је лишавала значаја. Кандидаткиња је учила да женска култура коју у своја дела уводи Одојевски не представља једноставан опис живота жене у високом друштву, већ да је то посебан поглед на свет који је писцу потребан ради сучељавања мушког и женског принципа у *Руским ноћима* и *Домаћим разговорима*.

Убедљивом анализом текста кандидаткиња је доказала да писма и дневници представљају својеврсне разговоре с огледалом, са својим другим ја, али је открила да постоји још један облик самоостварења (приповетка *Кнегињица Мими*). Жена која прави сплетке је креативно биће, а суштина феномена сплетке јесте претензија њеног творца на стварање живота што, те се тако сврстава у низ јунака-стваралаца. Акт писања као акт самопосматрања спаја Михаила Платоновича и кнегињицу Зинаиду затварајући тако структуру циклуса *Домаћи разговори* где се огледају једна у другој судбине мушкарца и жене који пишу.

Аргументовано је доказано да *Домаћи разговори* представљају ауторски циклус Одојевског, да повезаност његовог циклуса *Лудница* са *Божанственом комедијом* и циклуса *Домаћи разговора* са *Декамероном* омогућава увид у поетичке принципе структурирања сабраних дела Одојевског у којима се одразила и историја развоја европског прозног циклуса.

VIII. ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Мр Ана Јаковљевић Радуновић скрупулозно је истражила и представила релевантну научну литературу о циклусу и циклизацији у руској науци о књижевности, у књижевној прози руског романтизма и напосе литературу о делу В. Ф. Одојевског. Разрадила је употребљив теоријски модел за вредновање прозног наслеђа Одојевског и помоћу њега дошла до оригиналних и солидно утемељених тумачења. Закључке до којих је дошла кандидаткиња је изложила прегледно, прецизно и убедљиво, што њен дисертациони рад квалификује као релевантну позицију у укупној научној литератури о В. Ф. Одојевском.

IX. ПРЕДЛОГ

Комисија за преглед и оцену докторске дисертације мр Ане Јаковљевић Радуновић *Циклуси приповедака Владимира Фјодоровича Одојевског* предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета у Београду и Већу научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду да прихвати Извештај и кандидата мр Ану Јаковљевић Радуновић позове на усмену одбрану докторске дисертације.

Комисија:

др Снежана Јелесијевић, доцент

др Петар Буњак, ред. проф.

др Ениса Успенски, ванр. проф.

др Миодраг Сибиновић, ред. проф

др Зоран Божовић, ред. проф.